RAPSKE BRATOVŠTINE I O BISKUPU IVANU LUKI GARAGNINU

Don. Alojzije Toić

RAB, 1995

22523

sv.

Veneciji
lanog u

22523

Izdavač:
Udruga rapskih samostreličara
i Grad Rab

Urednik:
Ivo Barić

Tehnički urednik:
Marijan Perčinić

Likovna oprema:
Mladen Šćerbe

Prilozi:
Foto NENO

Naslovna stranica: Povelja ustanovljenja bratovštine sv. Križa proplakanoga

Grafike korištene iz Pontifikala Pia V, izdanog u Veneciji 1572. godine, te iz Pontifikala Klementa VIII, izdanog u Rimu 1663. godine.

Priprema za tisak:
APP Perčinić - Rab

Tisak:
Vološćansko grafičko poduzeće
Volosko - Opatija

Naklada:
1000 primjeraka
1995
ISBN 953-96553-1-5

RAPSKE BRATOVŠTINE I O BISKUPU IVANU LUKI GARAGNINU

Don. Alojzije Toić

RAB, 1995

Objavljivanje knjge pomogli su:
Poglavarstvo Grada Raba
Turistička zajednica Raba
Rapska plovidba Rab

Katalogizacija u publikaciji - CIP
Naučna biblioteka Rijeka
UDK 255:26::929 GARAGNIN, Ivan - Luka

Toić Alojzije:
Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu/
Alojzije Toić. - Rab: Udruga rapskih samostreličara /etc./
, 1995. - 65 str.: ilustr., faks.; 21 cm

Bibliografske bilješke: str. 53-56. - Riassunto.
ISBN 953-96553-1-5

ISBN 953-96553-1-5

S A D R Ž A J

Uvod 3
I. O bratovštinama općenito u katoličkoj Crkvi i u našim krajevima 5
II. Bratovštine u Rabu 7
Koliko je bratovština bilo u Rabu 11
Knjige bratovština koje se čuvaju u arhivu bivše rapske biskupije 16
III. Bratovština sv. Križa proplakanoga 17
Propisi 20
Na dan svetog Križa 14. prosinca 28
Kastaldi koji su upravljali dobrima bratovštine sv. Križa proplakanoga 36
IV. O Ivanu Luki Garanjinu, biskupu Rapskom a kasnije nadbiskupu Splitskom 38
Briga za duhovni život 41
Koji je sadržaj knjige iz XIV sveska pod naslovom "Acta episcopi Joan. Lucae Garagnin"? 47
V. Zaključak 55
Riassunto 57
VI. Bilješke 58
VII. Prilozi 61

UVOD

U prvom djelu ovog rada pokušao sam dati prikaz bratovštinskog života u Rabu, s posebnim osvrtom na bratovštinu sv. Križa proplakanoga. (Confraternitas S. Crucis Lacrimosae). U drugom djelu želio sam osvjetliti lik biskupa Ivana Luke Garanjina.

Rab kao i ostali tadašnji razvijeni dalmatinski gradovi imao je mnoge bratovštine. Među najstarije spadaju one iz XIV st. kao bratovština sv. Kristofora (Confraternitas S. Christopfori), bratovština sv. Marije, Dvanaestorice braće i sv. Petra (Conf. S. Mariae et duodecim fratrum et S. Petri), bratovština sv. Antuna opata (Conf. S. Antonii abbatis) i druge. U povijesti Raba spominje se do 21 bratovština. Ta su bratstva okupljala pojedine struke i zanate (brodograditelje, pomorce, vojnike...) a neke su bile posebno plemičke ili pučke. U središtu pozornosti bio im je određeni religiozni kult. Za Rab specifična je bratovština sv. Križa proplakanoga. Iz preostale dokumentarne građe dadne se dosta saznati o njezinu životu i radu. U zaključku sam prikazao kako su bratovštine imale znatan utjecaj na život u Rabu, kako su doprinosile vjerskom ozračju i obnovi pobožnosti a uvelike utjecale i na privredni život mjesta i prodahnjivale ekonomsku djelatnost kršćanskim vrednotama. Potrudio sam se da izabrani prilozi dokumentarno podacima osvijetle činjenice. Zahvaljujem se prof. dr. Luji Margetiću koji me je na početku rada podržao i pomogao.

I

O BRATOVŠTINAMA OPĆENITO U KATOLIČKOJ CRKVI I U NAŠIM KRAJEVIMA.

Bratovštine su vjerska katolička udruženja koja okupljaju vjernike s posebnim ciljem da doprinesu kultu pojedinog sveca ili kršćanskom otajstvu ili u svrhu promicanja neke vrline kao npr. kršćanske ljubavi i dobrotvornosti(1). Svaka bratovština odabire svrhu radi koje se osniva i zadatke koje predlaže svojim članovima i pismeno prikazuje u svom statutu koji odobrava nadležna crkvena vlast, tj. redovito dijecezanski biskup.

Naziv bratovština dolazi od riječi brat (bratim) a načinjen je prema latinskoj confraternitas ili fraternitas, što u prijevodu znači bratstvo. Osim toga upotrebljavaju se i drugi nazivi kao npr. sodalitas, schola, fraia, itd. Povijesno gledano prve bratovštine u Katoličkoj Crkvi osnivane su u Italiji krajem XII. st. Poticaj za razvoj takvih pobožnih udruga davali su novonastali redovi, kao franjevci, dominikanci te karmeličani a na poseban način utjecao je na njih flagelantski pokret (pokornici - bičevatelji) koji su se još zvali battuti ili disciplinanti, od kojih su prvi osnovani 1260. godine u Perugi (2).

U srednjovjekovnim gradovima bratovštine su okupljale većinu klerika i svjetovnjaka te su tako vršile jak upliv na zajednički vjerski život, a one imućnije utjecale su i na javni život određenog područja. Općenito se u bratovštinskim statutima (matrikulama) mogu naći propisi kojima se određuju posebne vjerske obaveze, službe i obredi kojima se promicao kult kojemu je bratovština posvećena, zatim propisi o načinu uprave i mandatu skupne uprave. Obično se na čelo bratovštine postavljao prokurator a dobrima su upravljali kastaldi (ili gastaldi). Oni su vodili brigu o prihodu i rashodima, kao npr. članarini, ubiranju prinosa od nekretnina, prodaje životinja, darova, oporuka itd.

II.

BRATOVŠTINE U RABU

Teško je pratiti razvoj i slijed bratovštinskog života u Rabu s više razloga. Jedan je nesređenost građe biskupijskog arhiva u Rabu. Drugi, možda i veći, jest sam pristup uščuvanom materijalu. Tko god zaviri u ostatke minulih vremena i pristupi povijesnoj građi mora se truditi oko objektivnosti. U našem slučaju treba dobro proučiti povijest srednjovjekovnog Raba, mjesne i krajevne prilike u kojima su bratovštine nastajale i u kojima su ljudi tada živjeli, odnose koji su među njima vladali te veze koje su Rabljani uspostavljali s drugim gradovima i područjima.

U tom pogledu koristio sam se sljedećim izvorima: Arhivom bivše Rapske biskupije, napose bratovštinskim (Libri Fraternitatum) i kaptolskim knjigama (Libri venerabilis Capituli Arbensis). Od osobite koristi bila mi je povijest Raba koju je kronološkim redom u 6 svezaka napisao o. Odoriko Badurina (1896-1969), djelo je neobjavljeno (u rukopisu) i čuva se u samostanu sv.Eufemije u Kamporu. Treba spomenuti i knjigu o. Vladislava Brusića "Otok Rab" koju je 1926. god. izdao samostan sv. Eufemije u Kamporu. Koristio sam

se i klasičnim djelom Daniela Farlatija (1690-1773) "Illyricum sacrum" (tomus V) izdanom 1775.god. u Veneciji, te knjigom prof. Ivana Pederina "Rab u osvit humanizma i renesanse" koju su izdali SIZ za kulturu i Turistički savez općine Rab 1989.god. Treba naglasiti da još ima arhivske građe koja se nalazi pohranjena po drugim gradovima, u raznim zavodima i arhivima prvenstveno u Rijeci, Zagrebu, Zadru...

Srednjovjekovni Rab ima za sobom dugu i bogatu povijest i tradiciju koja će obilježiti razdoblje narednih stoljeća. Rab je u starini bio utvrđeni rimski municipium sa samostalnom gradskom upravom, kojoj je kasnije bio na čelu knez, s upravnim strukturama: vikarom, sucima, vijećem, bilježnikom... U strukturi stanovništva temeljna je podjela bila na plemiće i pučane, koja će prilično utjecati i na ustrojstvo bratovština. Neke su bile strogo staleške, dok su druge mirile razlike i međusobne suprotnosti plemstva i pučana. Od velike je važnosti činjenica da je Rab - i to zasigurno od 530. godine bio središte biskupije (3). Uz biskupa, kaptol i svećenstvo u Rabu je bio razvijen i redovnički život, spomenimo samostane sv. Andrije, sv. Ivana Evanđeliste, sv. Antuna opata i sv. Justine. Sve je to doprinosilo i davalo Rabu

oznaku razvijenog dalmatinskog grada koji je mogao ići ukorak sa suvremenim zbivanjima u vjekovnom kulturnom i gospodarskom životu, o čemu nam svjedoče i danas toliki vrijedni ostaci iz davnije i nedavne prošlosti (4). U periodu mletačke vladavine Rab je izgubio samostalnost a mletačka je uprava nametala puteve razvoja i prosperiteta. Uz ostalo, venecijanska je uprava prisiljavala bratovštine da uredno vode svoje dnevnike, osobito blagajničke kao i ostale bratimske knjige jer je željela imati potpun uvid u njihov rad, napose u prihode i rashode. U daljnjoj povijesti, u periodu između 1472. i 1512. god., neke bratovštine nestaju ili zamiru. To se može uočiti na grafikonu (prilog br. 1). Razlog je tome bila najvjerojatnije kuga koja je 1449. i 1456. god. harala Rabom pokosivši više od polovice stanovništva. No istom tada niču nove bratovštine. Nakon tolikih nesreća i pomora stanovništva raste religioznost koja se izrazila u novim oblicima bratstva. Druga "kuga" za bratovštine bila je francuska dominacija pod Napoleonom. On je ukinuo bratovštine a njihova dobra oteo i stavio pod nadzor civilne vlasti.

Prateći kroz taj dugi vremenski period život bratovština možemo ustvrditi da su one kvalitetno doprinijele raznovrsnosti

i kulturi gradskog života, unošenju novih duhovnih stilova i širenju vjerskog žvota te mirenju i zbližavanju plemstva i puka. U životu bratovština veoma je prisutan društveno ekonomski elemenat tako da se na prvi pogled skoro dobiva dojam da je bio dominantan i da je imao prvenstvo nad duhovnim. No tu konstataciju izbija činjenica da su bratovštine vodile brigu o socijalnim problemima naroda te su, na svoj specifičan način dale autentičan i značajan doprinos općem dobru, npr. brigom za crkve, oltare i njihov ures, za obrede i ono što mi danas zovemo karitativni rad, unoseći tako u gospodarsku dimenziju života kršćanske vrijednosti.

KOLIKO JE BRATOVŠTINA BILO U RABU?

Prema priloženom grafikonu (prilog br.1) u Rabu je kroz stoljeća djelovala 21 bratovština. Vremenski raspon koji obilježeva svaku pojedinu od njih utvrdio sam prema datumu kada se prvi put spominje prema podacima o. Odorika Badurine te iz podataka u arhivu bivše Rapske biskupije. Činjenicu da je u Rabu bilo mnogo bratovština spominje i D. Farlati u "Illyricum sacrum" gdje piše "... *Insignem religionem ac pietatem Arbensium declarat multitudo aedium sacrarum, piorum locorum, et sodalitatum, major sane numerus, quam pro civitatis magnitudine ac civium frequentia.*" (5), što u prijevodu znači; osobitu vjeru i pobožnost Rabljana pokazuje mnoštvo crkava, pobožnih mjesta i zaista velik broj bratovština, koliko zbog veličine mjesta i radi brojnosti građana. Jedna od prvih koja se u povijesti spominje je bratovština sv, Kristofora. Prvi put u arhivu Rapske biskupije spominje se 1369. god. kada je Creste Martini de Jacomello u oporuci uz ostalo spomenuo i maslinjak koji graniči s posjedom bratovštine sv. Kristofora (6).Ovu bratovštinu usput spominje i Farlati kad govori o rapskom biskupu Pavlu II. navodeći svjedočanstvo tadašnjeg biskupa Garanjina da je

Pavao II. (Balcanum de Pirano) bio upisan u bratovštinu sv. Kristofora 1443. god. (7). Uz tu bratovštinu veže se i naziv "*battitorum*" tj. bičevatelja, zapravo samobičevatelja. Prema mišljenju prof. Pederina to bi značilo da su u Rabu postojale dvije bratovštine sv. Kristofora, jedna koja je okupljala ceh postolara a druga flagelanata (8). O toj bi se tvrdnji nakon pomnog istraživanja izvora moglo još diskutirati. Postoji, naime, zapis iz 1710. godine, kada rapski biskup šaljući papi u Rim izvještaj, između ostalog piše da u gradu ima 8 laičkih bratovština, od kojih su 4 nadbratovštine a među njima je najbogatija "S. Cristophori, Battitorum vocata..." (9). O nastanku ove bratovštine, doduše bez priziva na izvore, govori i M. Bolonić u svojoj knjizi o krčkim bratovštinama, on piše: "Bratovštinski život iz susjedne Italije i katoličke Europe našao je živog odjeka i u hrvatskim krajevima, naročito ondje gdje su bile sređene crkvene prilike... Među ove bratovštine spadaju; sv. Silvestra u Zadru (1214), Svih Svetih u Dubrovniku (1215)... Zatim one u Kotoru 1298., sv. Kristofora u Rabu (XIII. st.), Svih Svetih u Korčuli (1301)." (10). Nije sačuvana njena madrigola ali u biskupijskom arhivu nalazimo zapis o njenim običajima.

Kapelan je bio dužan svake nedjelje i još 28 drugih svetkovina služiti bratimima misu u crkvi sv. Kristofora, procesionalno hodočastiti drugog dana po Uskrsu u Lopar svetoj Mariji Magdaleni, a u nedjelju poslije Uzašašća i po sv. Jakovu u crkvu sv. Eufemije u Kampor. Tu se spominje madrigola iz 1443. god (11).

Druga po starosti je bratovština sv. Marije, dvanaestorice braće i sv. Petra (S. Mariae XII fratrum et s. Petri). Prvi se put spominje 24. VI. 1369. god. u vezi s nekom česticom "Pastoran" koja graniči s posjedom te bratovštine (12). To je bila plemička bratovština u koju su stupali rapski biskupi i kanonici, a zvala se još i Fratalia magna tj. Velika bratovština. U kaptolskom arhivu (13) zabilježen je spor gdje kaptol tuži biskupa da želi ubirati dohotke ove bratovštine. Presudio je trogirski biskup Chrysogonus i to u korist kaptola a biskup je morao vratiti ubrane dohotke unatrag 10 godina (300 dukata) (14). U vezi sa svrhom ove bratovštine o. Badurina u kronici bilježi zapis iz 1543. god. kada je u bratovštinu primljen Matej Marinellis i njegovi zakoniti muški potomci "*da budu dionici svih dobrih dijela, molitava, oficija, misa, meditacija i propovijedi*" (15), što svjedoči o

uvjerenju da je članstvo u bratovštini označavalo povlasticu za život u vječnosti. Rapske plemiće okupljala je također i bratovština sv. Antuna Opata. Ta je bratovština darovala koludricama Trećeg reda sv. Frane crkvu i dvije bratimske kućice na Kaldancu (16).

Bratovština sv. Barbare okupljala je vojnike i vojne službenike u Rabu. To se izričito spominje god. 1619. "*Miser capo Nicolo da Venetia al presente capo di bombardieri della cita d Arbe... i gastaldi della scola di bombardieri*", što u prijevodu glasi: "*Gospodin zapovjednik Nikola iz Venecije prisutnom zapovjedniku topničara grada Raba i gastaldima bratovštine topničara...*" (17). Bratovština sv. Nikole okupljala je pomorce iz Raba. God. 1555. spominje se da kastaldi te bratovštine izabiru novog kapelana koji je braći dužan služiti misu i "*cantar in schiavo la epistola et evangelio tutte le feste comandate*" tj. "*pjevati hrvatski poslanicu i evanđelje sve zapovijedane blagdane, a kapetani rapskih brodova dužni su svaki put kad se vrate s putovanja dati bratovštini svoj prilog*" (18). Od ostalih spomenimo još bratovštinu brodograditelja sv. Marije (Conf.S. Maria dei Calafati). Godine 1714. biskup vršeći pastirski pohod katedrale u izvještaju

piše: "*Visitavit Altare Maius dedicatum Assumptionis B.M.V. sub quo existunt multae reliquiae santorum... Altari supradicto est unita conf(raternitas) B.M.V. vulgo dicta S. Maria de Calafati*" (19), što znači; "*posjetio sam glavni oltar posvećen Uznesenju B.D.M., u kojem se nalaze mnoge svetačke moći...*" uz navedeni oltar povezana je bratovština B.D.M., kako je narod zove bratovština brodograditelja sv. Marije. U izvještaju se spominju i druge bratovštine koje su tada djelovale u Rabu. Njihovo istraživanje iznjelo bi na vidjelo nove spoznaje o životu u tadanjem Rabu, napose o vjerskom i društvenom ozračju koje je tada vladalo na otoku.

KNJIGE BRATOVŠTINA KOJE SE ČUVAJU U ARHIVU BIVŠE RAPSKE BISKUPIJE

(navedeni su redni brojevi pod kojima su smještene u arhivu)

I. Bratovština sv. Nikole (1451. god.)
Blagajnički dnevnik (1778 - 1840).....19

II. Bratovština brodograditelja sv. Marije (1451. god.)
2.1 Blagajnički dnevnik (1751 - 1812).....37
2.2 Imenik bratovštine (1751 - 1812).....38

III. Bratovština sv. Križa proplakanoga (1560. god.)
3.1 Bratovštinski obrednik.....27
3.2 Blagajnički dnevnik (1717 - 1822).....31
3.3 Blagajnički dnevnik (1765 - 1812).....33
3.4 Imenik bratovštine (1765 - 1883).....32

IV. Bratovština Gospe Karmelske (1560. god.)
4.1 Statut bratovštine.....27
4.2 Oprosti bratovštine.....27A

V. Bratovština sv. Roka (1617. god.)
5.1 Oporuke bratima (1617).....22
5.2 Imenik i blagajnički dnevnik (1705 - 1801).....23
5.3 Imenik i blagajnički dnevnik (1758 - 1843).....24
5.4 Iskaz članova brat. sv. Roka (1791 - 1815).....25

III.

BRATOVŠTINA SV. KRIŽA PROPLAKANOGA

Na početku treba reći da naziv Sv. Križ proplakani, kako se uščuvao danas u Rabu nije posve ispravan bolje bi bilo reći: Sv. Križ proplakali, jer je raspelo plakalo. Stoga bi i ime bratovštine ispravnije bilo Bratovština sv. Križa proplakaloga. Međutim budući je u Rabu, u narodu, živ naziv "*križ proplakani*" tako sam ga zadržao u ovom radu. Bratovština sv. Križa proplakanoga utemeljena je 2. 1. 1560. god. U Arhivu rapske biskupije čuva se prijepis tog ustanovnog čina što ga je prepisao bilježnik Georgius Spalatin 1782. god. (*prilog br. 2*), a sačuvani su i drugi kasniji prijepisi. Povod za njeno utemeljenje bio je događaj koji se dana 14. 12. 1559. god. zbio u sadašnjoj crkvi sv. Križa, a tada sv. Antuna novoga. Tog je

dana, prema svjedočanstvu, rapski plemić Marinelus Scaffa po svom običaju došao u navedenu crkvu pomoliti se; uprijevši pogled u raspelo koje se nalazilo u crkvi ugledao je gdje Isus plače. Vijest se brzo proširila gradom te se u crkvu zgrnulo mnoštvo naroda koji su vidjeli kako iz Isusovih očiju na raspelu teku suze. O događaju na temelju istrage sastavljen je zapisnik koji se čuva u Arhivu rapske biskupije a donosi ga i Farlati u svom djelu "ILLIRICUM SACRUM". Potaknuti tim događajem rabljani odlučiše osnovati bratovštinu sv. Križa proplakanoga. U ustanovnoj ispravi bratovštine navodi se:"*Intendentes ab tale miraculum (numquam a saeculo auditum) placare iram Dei omnipotentis, ad laudem quoque et honorem sue majestatis, ac sub titulo devotissimi Crucifixi lacrimosi constituere unam fratuleam sive confraternitatem*" (20). Shvativši to čudo kao opomenu i upozorenje zbog velikih grijeha i prijetnju mogućom Božjom kaznom, te kao priliku za popravak života i milost Božjeg oproštenja, osnovana je bratovština da bi promicala pobožnost prema sv. Križu, zapravo Raspetom koji je proplakao. Kaptol je tad odlučio da se dan 14. prosinca slavi kao zapovjedni blagdan za grad i okolicu. Uoči blagdana ima se sav kler okupiti u crkvi sv. Križa da otpjeva večernju, a na sam

blagdan da se održi svečana procesija, misa i večernja (20). Ovaj spis o ustanovi bratovštine bit će temelj statuta na koji će se kasnije nadovezati drugi propisi i nova pravila. Prilikom ustanovljenja bili su u bratovštinu primljeni kao članovi rapsko svećenstvo i sav kler i to bez uplate članarine. Jedan je od njih bio imenovan kapelanom crkve i bratovštine s dužnošću da u bratimskoj crkvi služi misu na sve blagdane te svakog petka i subote. Ta se crkva nalazi i danas na zapadnom djelu grada. Prvi se put spominje u XIII. st kao crkvica sv. Križa koja je bila vlasništvo opatije sv. Petra u Drazi. Benediktinci su tu imali svoj gostinjac. Kasnije je ta crkvica dobila naziv "S. Antonio nuovo". Posebno je postala posjećivana a kasnije i proširena nakon čudesnog proplakanja što se zbilo u njoj. Danas kao značajnije djelo u crkvi nalazi se barokna slika na glavnom oltaru, rad venecijanskog majstora Pelegrinija iz XVIII. st. Malena središnja slika postavljena je 1934. god. a rad je J. Lucića. Na tom mjestu vjerojatno se nalazilo raspelo koje je proplakalo načinjeno kompozicijski u teracoti: Bog Otac u krilu drži raspetog Sina. Na svodu prezbiterija nalaze se štukature iz 1798. god. rad braće Somazzi iz Švicarske.

Dužnosti, obaveze i prava članova (bratima) bila su utvrđena matrikulama ili statutima. Na čelo bratovštini biraju se dva upravitelja (prokuratora), od kojih će jedan biti plemić a drugi pučanin, koji će korisno i na zajedničku dobrobit upravljati dobrima; mandat im traje tri godine. Kao njihovi pomoćnici, koji će voditi neposrednu upravu, među pučanima biraju se dva kastalda, koji će svake godine prokuratorima podnositi izvještaj o upravljanju dobrima. Ako nebi na vrijeme podnijeli izvještaj , morali su platiti kaznu od 10 dukata. Svatko tko je želio pristupiti bratstvu morao je

platiti članarinu. Godine 1765. rapski biskup Ivan Luka Garanjin dodaje da nitko ne može biti bratim ako nema ljubičastu kukolu i svijeću te ako ne uplati članarinu od 4 lire. Isti je biskup sastavio obred oblačenja bratimske odjeće i ulaska u bratovštinu. Taj se obred obavljao petkom prije mise. Sastavljen je u dialoškoj formi i nalik je drugim sličnim obredima. Niz dužnosti i aktivnosti u bratovštini, a s tim u vezi i propisa vezano je oko sahrane pokojnih članova. Razlog tome bilo je uvjerenje da je članstvo u bratovštini olakšica za put duše u raj (21). Zato su se mnogi ljudi upravo u času smrti upisivali u bratovštine i oporučno ostavljali novac za služenje pokojničkih misa ili pak zemlju u posjed bratovštini. Članovi bratovštine morali su prisustvovati sprovodnim obredima i skupnim molitvama za pokojnika. Onaj tko bi izostao bio je dužan platiti novčanu kaznu (22).

U spomenutom obredniku biskupa Garanjina nalazi se i prijevod bule pape Klementa XIII. izdane 1765. god. Tu se nalazi značajan, vjerojatno najstariji, zapis pjesme "Štujmo braćo" (*Prilog br. 3*). Prema predaji ispjevao ju je sam biskup Garanjin. Taj je biskup bio veoma vezan uz ovu

bratovštinu o čemu svjedoči i dvaput u obredniku opetovana nota: "*Svaki koise nahodi u ovoj Crigui recitte yedan Occe nase i yednu Ydrava Mario za ydravye Prisvit. i Pripost. Gosp. Ivanna Luku Garagnina, Arcibiskupa od Splita, koiye postavil u ovakvu svitlost ovu Criguu.*" Osim toga ime ovog zaslužnog biskupa, koji je sa rapske stolice prešao za nadbiskupa splitskog, zapisano je višeput u knjigama bratovštine; a u bratimskom imeniku piše: "*(Dne) 3. maggio 1766. L Illustrissimo e Reverendissimo monsignor Giovanni Luca Garagnin, fu benemerito (Vescovo) di questa Chiesa, ora Arcivescovo di Spalato si mete nella Scola di S. Croce Lacrimosa per Fratello,per essere egli principal Autor, Regulator, Protetor e Benefator di questa Confraternita, il quale non solamente ha arichito questa Scola e Chiesa a proprie spese di tante Indulgenze, ma anco continuamente la soccore con la Carita e Patrocinio*", što u prijevodu znači: "*Presvijetli i prečasni gospodin Ivan Luka Garanjin koji je zaslužan za ovu crkvu, sada nadbiskup Splitski, učlanio se među braću bratovštine sv. Križa proplakanoga da bude prvi začetnik, upravitelj, zaštitnik i dobročinitelj ove bratovštine, On ne samo da je obogatio o svom trošku ovu crkvu*

mnogim oprostima, već je neprestano pomaže ljubavlju i zaštitom."

Statut bratovštine je kroz stoljeća uglavnom ostao nepromjenjen, uz neznatne izmjene. Tako je npr. god. 1872. kapelan Marko Barbirić unio u statut da se u bratovštinu ne može upisati nitko prije navršene 14. god. života, a mogu se upisivati i stranci. No u popisu braće nalazimo i ranije ljude koji nisu iz Raba: npr. 1768. god. upisao se Jakov Flego iz Karlobaga, 1772.god. Dominik Banić iz Šibenika, a kasnije nalazimo braću iz Velog Lošinja, Senja, Brescie, Zadra, Rovinja...

Pravi uvid u onaj svakodnevni život i mentalitet ljudi ove bratovštine pružaju nam njezine službene knjige kao što su blagajnički dnevnici, zapisnici sjednica i ostali bratimski spisi. Zapisi primitaka i izdataka, usputne note, imena i zanimanja ljudi odaju nam šaroliku sliku života u Rabu,

poslova kojima su se ljudi bavili, kultura koje su bile u tržišnom prometu, od čega su ljudi živjeli i kako su gledali na život. Bratovštine su se uzdržavale od raznovrsnih prihoda. Tako npr. budući da su oporučno dobivale u posjed kuće i zemlju, to su i prihodi bili s time povezani; pritjecali su od stanarina, od najmljene zemlje i njenih plodova: ječma, kukuruza, graška, prosa, sirka, vina, ulja, zakupine od ovaca i ostalih životinja, od vune itd. Kastaldi su vodili brigu o količini i vrijednosti koja pripada bratovštini i pazili su na to da se plodovi i protovrijednost od prodane robe isporučuje na vrijeme.

Među izdacima ističu se novčane svote potrošene za popravke i uređenje crkve i za vjerske obrede. Neki su izdaci bili redoviti, jer se pojavljuju iz godine u godinu npr. za službu kapelana, za svijeće i ulje, za pjevanje Muke u Velikom tjednu, tu spadaju i troškovi za održavanje crkve; čavli, brukve, konopi...Osim toga kupovani su razni predmeti i knjige za crkvu, srebrna kandila, izrada misnica...Godine 1784. Josip Vodopija poklonio je crkvi dragocjenu relikviju drva svetog Križa. Za istu relikviju je te godine nabavljen srebrni relikvijar.

U blagajničkom dnevniku susrećemo mnoštvo imena običnih ljudi i plemića, gazda i dužnika. Možemo pratiti njihovu povezanost s ovom bratovštinom i ekonomsku ovisnost o njoj. Npr. od 1717. do 1736. god. vidimo kako Vincenzo Semitekolo redovito plaća odgovarajuće iznose za prodano vino od najmljenog vinograda. Od god. 1736. više se ne spominje sve do 1747.,kada je opet spomenut (vjerojatno taj isti) ali sada u vezi s izdacima koje je bratovština imala za njegov sprovod.

U bratovštinama je zbog neurednog upravljanja dobrima često dolazilo do sporova. Još davno prije nego li je postojala bratovština sv. Križa, god.1450., pučki su poklisari u Rabu venecijanskom duždu tužili plemičke kastalde da oduzimaju bratovštini novac. Dužd im je savjetovao da sastave matrikule (pravila) i da imaju svoje odvjetnike koji će ih u tim stvarima zastupati pred knezom (23). U bratovštini sv. Križa proplakanoga suprotnost plemića i pučana nije dolazila do izražaja jer je jedan prokurator bio plemić a drugi pučanin. No neurednost u vođenju dobara bila je na dnevnom redu za vrijeme venecijanskih namjesnika koji su htjeli imati potpun uvid u prihode i rashode..

Godine 1754. knez Balbi pregledao je bratovštinske knjige i uočio "*molteplici disordini... la poca cura che hanno i Gastaldi in esigere da debitori della presente Scola quanto s aspetta*" što znači: "*mnoge neurednosti i nebrigu koju pokazuju gastaldi u nastojanju da pribave od dužnika bratovštini koliko se očekuje.*" Zato naređuje da za slijedeću godinu treba podnijeti račune i točno navesti popis dužnika koji nisu platili najam. Bilo je slučajeva da su se unutar bratovštine primjenjivale stroge sankcije prema članovima koji nisu ispunjavali svoje obaveze propisane matrikulama. Tako je 1765. Petar Capio bio isključen jer nije na procesiju došao zajedno s ostalom braćom u habitu i nije darovao svijeću kako je uobičajno. Vrijeme je neminovno donosilo promjene u životu grada, otoka i ljudi. Mjenjao se postepeno mentalitet, međuljudski odnosi, i opće kulturno ozračje. Takve preobrazbe bitno su

utjecale na život bratovština. U odnosu na ranije prilike one sve više gube svoje društveno značenje, dok raste njihov nabožni karakter. Kada je god. 1805. potpisan mir u Požunu, Dalmacija je potpala pod Francusku vlast te je 19. II. 1809. god. Napoleonova vojska zaposjela Rab (24). Ta politička promjena značila je kraj mnogim samostanima i bratovštinama, dokinute su crkvene desetine i oteta mnoga dobra. Mnoge bratovštinske knjige, osobito oporuke i povelje, zemljišne knjige i blagajnički dnevnici netragom su nestali. U povijesti Raba značajan je i datum 27. XII. 1823. god. kada je umro posljednji rapski biskup Ivan Petar Galzigna (1740-1823), a još više 1828. god. kada je bulom "Locum beati Petri" pape Lava XII. rapska biskupija dokinuta. Vjerski život je u novim prilikama potekao drukčije, zamrla je revnost koja je prije vladala u puku. Tako je godine 1852. Sveta kongregacija za bogoštovlje ukinula zapovjedni blagdan sv. Križa proplakanoga i njegov oficij. Prema bratimskim knjigama narednih godina se u bratovštinu upisuju uglavnom žene što znači da je prevladavao devocionalni karakter udruge. S vremenom se život bratovštine sv. Križa proplakanoga potpuno ugasnuo.

NA DAN SVETOGA KRIŽA 14. PROSINCA

Štujmo braćo blagdan danas,
u koj Isus plaka za nas,
Na oltaru ovdi steći
S Bogom Ocem nas mireći.

Tisuć petsto godin biše
i šezdeset jošte više
Da se čudo ovo zgodi
Poklen Isus se porodi.

Gorke suze poče ronit
Plačuć gorko tere cvilit
Na viđenje svega puka
Ki ovdika staše skupa.

Za utažit Božju pravdu
Jer viđaše u vom gradu
Zlobu svaku i veliku,
Koja nije u priliku.

Suze roni, Oca moli
Na oltaru ovdi doli,
Da se rači on prostiti
Puka svoga ne umoriti.

Kako da bi htio reći,
na oltaru ovdi steći:
Nu pogledaj suze ovoga
Sina tvoga pridragoga,

Koje jesu bilig pravi
Od goruće me ljubavi,
Koju nosim ovom puku
Za kim trpim drugu muku.

Ko se čudo tad zgodiše
Onda, kada ovo biše!
I kako se sav grad vbuči,
Sama pamet to nas uči.

Po sve vike ni se čulo
Ni vidilo takvo čudo,
Da prilika ikad plače,
Suze roni tere istače.

Rabljani su sami bili
Ki su milost tu imili
Da vidihu Boga plačuć
I Njegove suze ronit.

Milost svaku ku prosimo
Od Tebe ju mi imamo!
Ti nas braniš, Ti nas čuvaš
Dobra svaka nas napunjaš.

Svaki ki se Tebi uteče,
Sam da ima čisto srce,
Ne kratiš mu ni jedne stvari,
Već mu daješ mnogo dari.

Ti si naša čast i dika,
Raba grada privelika,
Ti si naše sve veselje
i u tuzi utišanje.

Ti si naša slavna kruna,
Ti si naša radost puna,
Ti si naše sve poštenje,
Dika, slava i veselje.

Braćo draga, vi čuhote,
Kako Isus plaka tote;
Sad slišite njega muke,
Ke podnesu u židov ruke.

On u vrtu poče trpit,
Pot krvavi ondi znojit,
Ki proteče oda svuda,
Od svakoga Njega uda.

Sad vidimo pri koloni,
kako stoji vezan ondi,
kako od tila meso skače
Na nemile one udarce.

Razmislimo trnja krunu,
Slavnu glavu dračja punu!
Ka odsvuda krv ističe,
Niz Njegovo sveto lice.

Gledaj prsi otvorene
I sulicom probodene,
Ki proliše krv i vodu
Za oprati našu zlobu.

Gledaj slavne, svete ruke,
Ke su na križ rastegnute,
Po njim mnoge ljute rane
Učinjene na sve strane.

Gledaj noge svete, slavne,
Ke na dobro bihu spravne,
Kako su sada prigvožnjene
Čavli križu pribijene.

Sve ostalo Njega tilo
Izbijeno jak nemilo!
Raspet na križ kadi stoji
Samo da nas upokoji!

Slišahote vele tužnu
Muku i smrt mnogo ružnu
Isukrsta Božjeg Sina
Neba i zemlje Gospodina.

Sada, braćo, svi kleknimo,
Propeću se poklonimo,
Boga molmo, ne kasnimo,
Čim možemo, dobra činmo.

Ne dajmo se đavlu dobit;
Činmo, što Bog bude hotit:
Mir i ljubav uzdržimo,
Zlobe naše odvrzimo.

To čineći Bog će vidit,
I hoće se na nas smilit.
Uklonit će s Raba grada
Kuge, rata ter i glada.

Obilna će dati ljeta,
Vina, ulja ter i žita,
Još svakoga voća i zelja,
Mira, zdravlja i veselja.

O propeti naš Isuse,
Na puk ovaj Ti smiluj se,
Očuvaj ga zla svakoga
I napasti duha zloga.

Duhom Svetim nas obastri,
Zla svakoga još nas zastri,
I dobra nam vječna podaj,
primi nas k Sebi u Raj. Amen.

KASTALDI KOJI SU UPRAVLJALI DOBRIMA BRATOVŠTINE SV. KRIŽA PROPLAKANOGA

1717-1727 -Pavao Dobrilović i Frane Tudorin
1719 -Kapelan Frane Rustača
1728-1730 -Jakov Fakinetti i Matej Faganello
1731-1735 -Jakov Fakinett
1734 -Kapelan natpop Negulić
1736-1737 -Jakov Fakinetti i Jure Murvar
1738 -Ivan Predolin i Marko Bison
1739 -Ivan Tonsa i Anton Tudorin
1740 -Ivan Predolin i Anton Jurasić
1741-1742 -Ivan Predolin i Anton Juras
-Kapelan Ivan Boschiglia
1743-1749 -Ivan Predolin i Ivan Tonsa
1750-1753 -Ivan Tonsa i Anton Tudorin
1754 -Ivan de Dominis i Matej Pisani
1755-1760 -Krsto Faganello i Vinko Usmiani
1761-1762 -Krsto Faganello i Jure Vodopija
-Kapelan Gašpar Brazar
1767-1769 -Krsto Faganello i Anton Murvar
1770-1785 -Angelo Coppi i Ivan Paštrović

1785 -Anton Murvar i Matej Giustiniani
1786 -Angelo Coppi i Anton Valahoich
1787 -Frane Vodopija i Anton Murvar
1788 -Matej Giustiniani i Josip Vodopija
1789 -Frane Vodopija i Josip Tudorin
1790 -Josip Vodopija i Ivan Paštrović
1791 -Vinko Faganello i Jure Paštrović
-Kapelan Brecan
1793 -Angelo Coppi i Petar Tomnilović
1795 -Anton Murvar i Nikola Pavlović
1796 -Angelo Coppi i Anton Vlahović
1797 -Josip Kaldana i Josip Bakota
1798 -Petar Tomnilović i Ivan Tonsa
1799 -Josip Kaldana i Nikola Pavlović
1800 -Anton Fakinetti i Gašpar Kaldana
1801 -Nikola Pavlović i Stjepan Tomašević
1802 -Josip Kaldana i Anton Murvar
1803 -Matija Pesel i Josip Kaloćira
1804 -Nikola Pavlović i Ivan Tonsa
1805 -Josip Kaloćira i Frane Maneolo
1806 -Josip Kaloćira i Vinko Faganello
1808-1822 -Josip Kaloćira

IV.

O IVANU LUKI GARANJINU, BISKUPU RAPSKOM, A KASNIJE NADBISKUPU SPLITSKOM

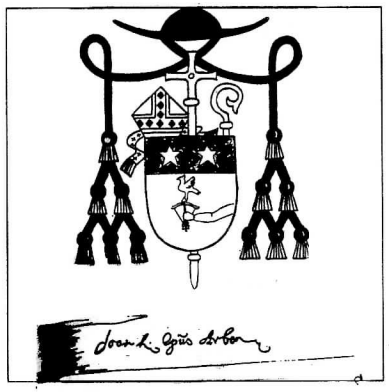

Budući da je biskup Ivan Luka Garanjin zaslužan za poticanje bratovštinskog života, nastojat ćemo ga što bolje upoznati. Ivan Luka Garanjin u nizu rapskih biskupa nasljedio je biskupa Ivana III Cellebotu, koji je 28. V. 1756. godine premješten u Šibenik. Od te godine pa do 5. VI. 1765. god. Garanjin je bio 56. rapski biskup, a potom je premješten u Split gdje je do smrti bio na službi metropolite splitskoga i primasa Dalmacije. Umro je 20. X. 1783 u dobi od 61. godinu. Osnovne podatke o njegovu životu nalazio sam u navedenom djelu D. Farlatia i u arhivu bivše Rapske biskupije.

Ivan Luka rodio se u Trogiru 1722. godine u plemenitoj obitelji Garagnin, porijeklom iz Venecije. Studirao je u Padovi gdje je postigao doktorat iz filozofije i teologije, a posebno je bio naklonjen i pravu. Nakon studija u svojoj je

dijacezi bio učitelj klericima. Nakon što je bio imenovan kanonikom, trogirski biskup Jeronim Fonda dao mu je posebne ovlasti u prosuđivanju slučajeva koji su inače pridržani biskupovu sudu. Farlati piše da je Garanjin uživao naklonost i poštovanje trogirskog klera i puka (25). Sam Farlati susretao se s biskupom Garanjinom tijekom proučavanja povijesti Raba, te hvali njegovu humanost i plemenitost: "*Etenim omnibus et singulis, de quibus a me per litteras interrogatus fuerat, et humanissime respondit et plenissime satisfecit...*" (26), što znači: "*naime o svemu, o čemu sam ga pitao pismeno, vrlo mi je uljudno odgovorio i potpuno me zadovoljio.*" U arhivu bivše rapske biskupije spisi biskupa Garanjina nalaze se u svesku br. XIV, koji sadrži 735 folija, tj. 11 knjiga biskupske kancelarije za period desetgodišnjeg biskupovanja biskupa I. L. Garanjina. Na tim stranicama, kroz propisane kancelarijske formulare proviruju rapska imena, običaji, rasprave i sve ono svakodnevno u čemu je i biskup imao svoju značajnu ulogu. Iz svega toga izdvojit ćemo ono što označuje lik biskupa Garanjina.

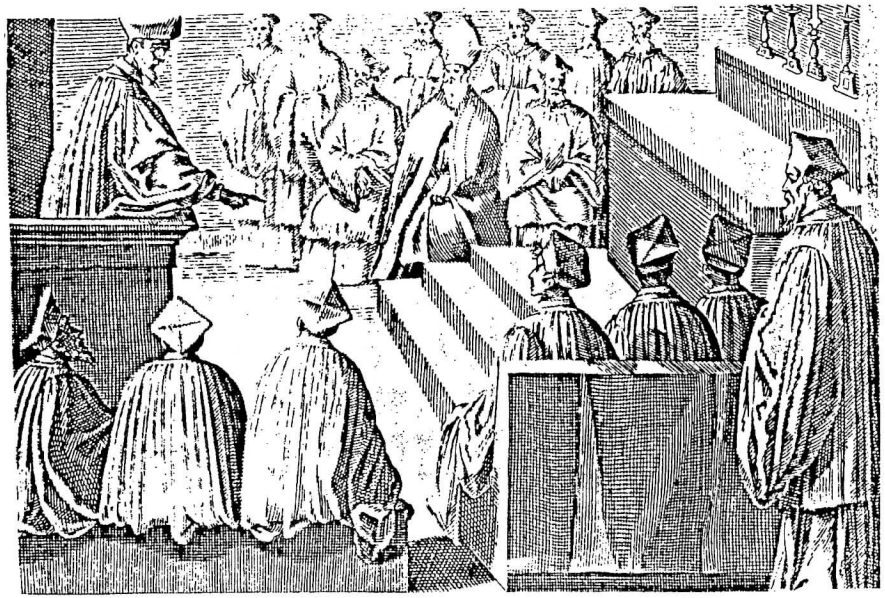

BRIGA ZA DUHOVNI ŽIVOT

Zauzetost u izgradnji duhovnog života u biskupiji morala bi biti prva briga svakog biskupa. U ostvarivanju toga prvi biskupovi suradnici su svećenici. Biskup Garanjin bio je svjestan da se ne može izgrađivati duhovni život "*stada*" ako nisu duhovni njegovi "*pastiri*", zato se zauzimao da klerici budu obrazovani i duhovni ljudi. O tome svjedoče poslanice koje je upućivao svećenicima. Prvo pismo koje im je uputio 15. XII. 1757. godine u skraćenom prijevodu glasi: "*Ne vjerujemo da postoji netko, tko nebi znao da uz besprijekoran život, ništa manje nije važno za svećenika ni to da se bavi znanošću. Na poseban način oni svećenici koji se nazivaju vođama duša i upraviteljima tuđih savjesti. Neznanje svećenika izvor je mnogih svetogrdnih ispovijedi i nedostojnih pričesti, incestuoznih brakova, zabranjenih ugovora...i mnogih žalosnih nereda koji pogađaju upravitelje kao i duše koje su im povjerene, a oni ih vode u ponor i propast. O tome jasno govori evanđeoski odlomak o slijepcu koji vodi slijepca i oba u jamu padaju.*

Ali budući da je znanost dar koji Bog ne ulijeva u dušu već se stječe učenjem i održava vježbom, nije dosta primiti

temelje moralne nauke ako se vježbanjem ne drži budnim znanje koje je primljeno. Ako plodna zemlja ne biva kultivirana ubrzo postaje neplodna i ne rađa nego li korovom i trnjem. Zato su u Crkvi ustanovljene svete konferencije na kojima se raspravlja o slučajevima savjesti.

Vidimo, a ne možemo to reći bez bola, da na tako važne i korisne sastanke prisustvuje mali broj svećenika (izuzev časnu gospodu kanonike, čija marljivost u prisustvu i raspravi zaslužuje svaku pohvalu)." (27) Zbog toga biskup određuje da svaki klerik koji bez razloga ne prisutvuje tim sastancima plati kaznu od 30 novčića.

Nakon godine dana biskup opet upućuje svećenicima pismo u kojem ih opominje radi lošeg načina života i sablazni koju time uzrokuju. Ako ovom pismu pridodamo i mnoge druge biskupove odredbe koje će kasnije biti spomenute, možemo s velikom vjerojatnošću ustvrditi da život klera, općenito govoreći, nije bio na visini svoga dostojanstva. Prisjetimo se da davno prije biskup Vincent (1515 - 1569) moli svoje svećenike: "*Rogamus obsecramus per viscera Jesu Christi, ut clerici omnes sive in majoribus, sive in minoribus ordinibus constituiti, saltem semel singulis mensibus sacrosancta divinae Eucharistiae mysteria percipiant...*" (28), što znači "*molimo i zaklinjemo Isusom Kristom da klerici, bilo da su uspostavljeni u višim ili nižim redovima barem jednom mjesečno slave sveta otajstva presvete Euharistije.*" Uz to mnogi pojedinačni slučajevi svjedoče o ponašanju svećenika "*contra morum honestatem.*" Tako je 1474. godine svećenik Martin Fabijanić nosio mač i njime napao Dominika iz Paga (29). Za vrijeme svoje službe biskup Garanjin je 1758. godine suspendirao od oltara i "*ab omni Parochiali officio*" župnika iz Lopara (30). Generalni vikar opominje mansionara Frana Bon da zanemaruje kanonske molitve u

koru i da provodi noći "*vagando la notte per la Citta dando fino mattino a Secolari farli deridere.*" (31).

Pisac ove knjige dobronamjerno spominje ove slučajeve nastojeći biti objektivan, ući u duh vremena i tražeći ono što mi baštinimo kao tragove povijesnih događanja. Tijekom stoljeća takav se način života slijegao kao talog i možda nije preuzetno upravo u tome vidjeti korjen stanovite duhovne praznine koja danas vlada na ovom području. Biskupu Ivanu Luki Garanjinu ide hvala što se borio protiv poročnog života klera. O tome svjedoči i pismo od 2. XII. 1758. godine koje u prijevodu glasi:

"*Po službi koju obnašamo smatramo da smo dužni, koliko je u našoj moći, čuvati kler od onoga što bi laicima i pobožnim osobama moglo biti na sablazan i loš primjer. I da nebi morali Bogu dati račun radi grijeha i prijestupaka svećenika budući se naša upozorenja i pastoralni poticaji ne poštuju, po primjeru naših slavnih predčasnika određujemo i zapovijedamo: 1. Da svi klerici nose kolar i pristojan talar i tako dostojanstveno prisustvuju crkvenim obredima, a posebno prilikom služenja svete mise. Ako idu u polje neka se služe kraćim i skromnijim talarima koji će sezati ispod*

koljena.. 2. Bilo svećenik ili klerik neka prirodno uređuje kosu s uočljivom tonzurom. 3. Da ne igraju karte ni ostale zabranjene igre. Ako se žele koji put rekreirati radi olakšanja tijelu mogu to ostalim časnim igrama... 4. Da ne idu za vrijeme karnevala danju ili noću maskirani, da ne sudjeluju u palijima i svečanostima u kojima sudjeluju žene..." (32).

Preko ispravne formacije svećenika biskup je htio djelovati na život puka koji je često u to doba bio težak, pogotovo onih koji su živjeli na selu. Uz siromaštvo bilo je rašireno praznovjerje, stoga 23. svibnja 1759. godine biskup piše svećenicima: "*Došao je do nas glas da postoje neka isprazna i praznovjerna gledišta, kao npr. da se neke stvari ne smiju dati iz kuće u pojedinim prilikama ili danima, ili ako se sretne na putu neka osoba ili bolesna životinja, da se mora recitirati neke molitve, i ostale slične stvari koje se sve direktno suprostavljaju prvoj Božjoj zapovijedi i ufanju koje moramo imati u Boga. U ovoj našoj biskupiji po ovom ediktu zabranjujemo svakoj osobi...da niti čini niti druge poučava u tome. Obvezujemo mnogopoštovane ispovijednike da u ispovijedi ispituju pokornike nisu li počinili slične grijehe...*" (33).

Pastirski poticaji biskupa Garanjina morali su izazvati burno reagiranje. Oni su dragocjen doprinos da u jedno dekadentno vrijeme duha i propadanja mletačke republike (godine 1797. propala je Venecija) oživi one vrednote koje jedine daju smisao čovjekovom postojanju, a to su krepostan život, zdrava nauka, ispravno vrednovanje morala i moralnih normi i pravi kult Boga. O tome koliko je biskup Garanjin bio zauzet za vjerski život svjedoči i činjenica da je u katedralu uveo pobožnost križnoga puta i to navodi u svom godišnjem izvještaju u Rim "*ad limina*" (34). Uz to, na njegovu zamolbu, sveta kongregacija za bogoštovlje odobrila je oficij i misu u čast trnove krune Isusove koja se na Rabu slavila drugi petak u mjesecu ožujku (36). On je obnovio crkvu sv. Križa i napisao spomenuti bratovštinski obrednik i pjesmu "*Štujmo braćo*".

KOJI JE SADRŽAJ KNJIGA IZ XIV. SVESKA POD NASLOVOM "ACTA EPISCOPI JOAN. LUCAE GARAGNIN"?

Prva knjiga po redoslijedu nema naslova a pretežito sadrži dokumente imenovanja i razriješenja kleričkih službi. Doznajemo da je u prvo vrijeme službovanja biskupa Garanjina generalni vikar bio Lovro Morin, izabran 11. veljače 1757. godine. On je tu službu obnašao do smrti. Zatim je 26. studenog 1759. godine generalni vikar postao Franjo Bakota. U ovim spisima zabilježen je i način na koji je imenovani bio uveden u službu. Jedan od kanonika simbolički bi uveo novoimenovanoga na određeno mjesto u koru katedrale. Svako pojedino korsko mjesto označavalo je službu i beneficij onoga koji ima pravo tu sjediti. Tako npr. 9. veljače 1756. godine na mjesto pokojnog kanonika Hermolaja Kašića izabran je mansionar Ivan Boskilja. Kanonik

Lovro Morin uveo ga je na mjesto u koru koje je označeno za tu službu: "*assignato tibi stato in choro inter fratres, loco et voces in capitulo.*" (36). Ova nam knjiga čuva svjedočanstva o svećeničkim službama na otoku Rabu.

Druga knjiga u XIV. svesku nosi naslov "*Liber primus dispensationum matrimonium*". Sadržaj te knjige odnosi se na oproste od ženidbenih napovijedi i razriješenja raznih zapreka među zaručnicima, od kojih je najčešće krvno srodstvo. U takvim slučajevima nakon molbe zaručnika, biskup obično otvara proces da se uz pomoć svjedoka utvrdi blizina krvnog srodstva i nakon toga ako je moguće podijeli dispenza tj. oprost. Općenito se može primijetiti da je u to vrijeme bilo mnogo ženidbi među rodbinom, najviše u Loparu. Ovdje ćemo navesti neke razloge što su iz zaručnici navodili u svojim molbama. Lazar Žgalja, sin Matije zvanog Lokot i Kristina, kći Matije Levantina iz Lopara traže oprost od krvnog srodstva da bi mogli sklopiti brak te navode "*Luoco della nostra origine dove moltiplicate in novanta case alcune poce famiglie...In Loparo pochi sono i matrimonii che si legano senza che venga con la grazia della Dispenza, da poche famiglie s e populata tutta*

la Villa; da che e anche derivata la miseria e la poverta di quel luoco perche si sono molteplicate le persone che consumano, e la terra non si molteplica." (37), što u prijevodu glasi "*U našem su se rodnom mjestu u 90 kuća povećale malobrojne obitelji...U Loparu su rijetki brakovi koji se mogu sklopiti bez milosti oprosta...od malobrojnih obitelji napučilo se ovo selo, a od tuda je došla i bijeda i siromaštvo, jer se množe osobe koje troše a zemlja se ne umnaža. Petar Baron iz Lopara u svojoj molbi navodi: "rari sono quelli che amogliarsi possono in Loparo se non v e il soccorso del Apostolico indulto.*" (38).

Treća knjiga u arhivskom snopu biskupa Garanjina nosi naslov "*Liber primus extraordinariorum*" a sadrži razne ovlasti npr. za vjenčanje, putovanje, studij, itd. Slijedeća knjiga privlači našu pažnju više nego li ostale jer uz uobičajne kancelarijske formulare donosi tri pisma koja je biskup uputio svećenicima a prethodno su već spomenuta. U spomenutoj knjizi nalaze se dekreti imenovanja i razriješenja, ovlasti i kazne, sve što bi se moglo odnositi na svećeničku službu.

"*Liber primus Monialium*" sadrži spise vezane uz koludričke

samostane u Rabu. To su samostan sv. Antuna opata, sv. Andrije i sv. Justine. Ta nam knjiga čuva

spomen na tadašnje opatice, opisuje tijek kapitula prilikom izbora nove opatice i navodi imena svih koludrica koje su prisutne. Među tim spisima najviše ima pojedinačnih dozvola kojima biskup dopušta da u nekim slučajevima može netko ući u klauzuru bilo radi posla, djevojkama radi naobrazbe ili ženama radi pomoći starijim i nemoćnim koludricama. Više puta biskup spominje da u samostanima mora vladati disciplina i strogost. Među djevojkama koje se primaju u samostan ima dosta nepismenih, čak je i opatica samostana sv. Antuna na Kaldancu, Franica Zudenigo bila nepismena. Dana 14. prosinca 1758. godine biskup šalje generalnog vikara Lovra Morin u samostan sv. Antuna opata da ispita slijedeći slučaj. U taj samostan primljena je žena koja je došla u Rab obučena u redovničko odjelo i zamolila da je

prime. Tijekom ispitivanja ta se žena predstavila kao sestra Marija Teodora Cortese iz samostana sv. Klare u Krku. Otišla je iz svog samostana jer su se, prema njenom kazivanju, sestre prema njoj loše ophodile. Biskup je pristao da je zadrže u samostanu uz pismeni pristanak opatice koja je na dokumentu načinila tintom znak križa, budući je bila nepismena. O tom slučaju piše biskup i u svom godišnjem izvještaju u Rim (39). U godišnjem izvještaju o stanju u biskupiji za godinu 1757., biskup Garanjin navodi da koludrice trećeg reda sv. Franje žive i jedu zajedno: "*Praeter tertiarias, quae communem quod cibum, vitam agunt...*" (40). Dok koludrice koje žive po pravilu sv. Benedikta "unaquaequae in suam cellam secedit, comestura quod ei parentes, aut propinqui quotidie ministrant." (41), tj. svaka jede posebno u svojoj ćeliji i to ono što joj pripravi rodbina. Dana 4. veljače 1759. godine biskup je dobio odgovor od svete kongregacije u kojem mu savjetuju da nastoji da bi koludrice benediktinke blagovale zajedno. Možemo samo zamišljati da li je to biskupu bilo lako ili teško spovesti, osobito ako se hrana koju su koludrice pojedinačno dobivale od rodbine razlikovala po kvaliteti i količini. Iz pera nepoznate koludrice

koja je živjela u samostanu sv. Andrije ostalo nam je divno svjedočanstvo. Prilikom ustoličenja biskupa Garanjina ona je svojoj opatici i sestrama ispjevala pjesmu u kojoj jedna kitica glasi:

"*Mnoga hvala Bogu i slava,*

Slovinskomu ki plemenu

Dike i časti umnoživa

Prid narodu latinskomu." (43)

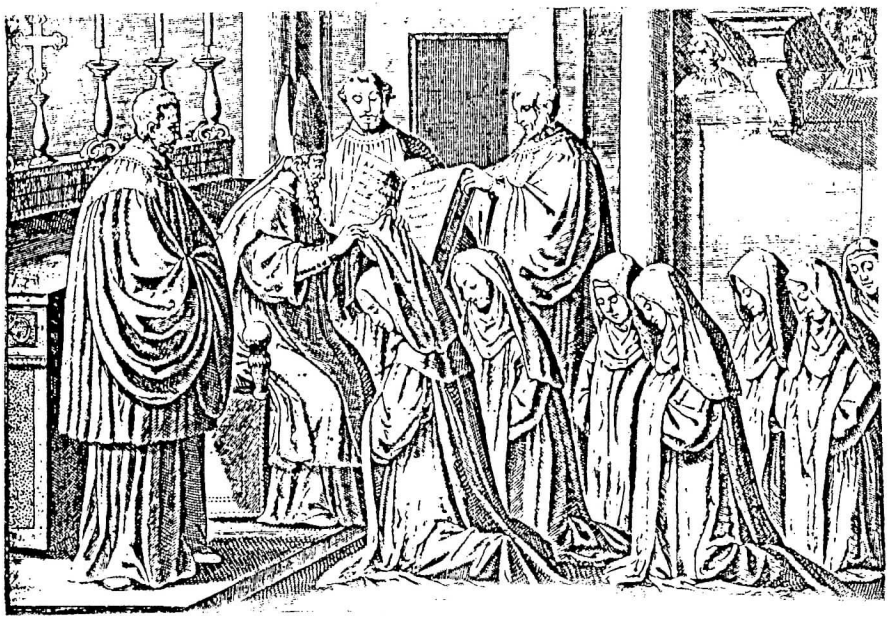

"*Liber primus confirmandorum*" i "*Liber primus Patrimoniorum*" kao i posebna knjiga koja sadrži kleričke patrimonije nisu u ovom slučaju od osobite važnosti premda imaju svoju

vrijednost. U tim knjigama navode se toponimi i stari nazivi pojedinih mjesta i dijelova otoka Raba. Nakon toga slijedi knjiga koja se odnosi na vizitaciju u Supetarskoj Drazi godine 1757., za vrijeme kapelana Petra Šimičića. "*Liber diversorum*" donosi biskupovu odluku da župnici svake godine vrše popis pučanstva (44). Tu su nam sačuvani popisi stanovništva od 1759. do 1765. godine. Navedena su imena tadašnjih gradskih ulica npr. In Borgo, Calle s. Christoforo, Calle di sopra, Calle Magistra di mezzo, Quartier di soldati, Calle della Loggia, Calle Magistra di sotto... U popisu za 1759. godinu zapisano je da u ulici "*Calle Magistra di mezzo*" stanuje biskup koji ima 36 godina. S njim stanuje njegov brat Andrija koji ima 25 godina, konjušar Frane Dragović i poslužnik Frane Moise. Poznato nam je da je 1739. godine biskup Pacifik Bizza morao iseliti iz biskupije koja je bila dotrajala i uselio se u kuću svoje sestre. Ne navodi se čija je bila kuća gdje je stanovao biskup Garanjin. Dana 16. svibnja 1765. godine biskup je zabilježio u svojim spisima notu "*Nos de die in diem expectamus notitiam nostrae translationis ad metropolitanam ecclesiam Spalatensem.*" (45), što znači "*Mi iz dana u dan očekujemo*

vijest o našem prelasku u Splitsku metroplitansku Crkvu." Na splitskoj stolici biskup Garanjin bio je revan i duhovan pastir. Sazvao je dijacezansku sinodu, tiskao hrvatskim i talijanskim jezikom pastoralne poslanice te uz ostalo primio u Split isusovce (45). Preminuo je 1783. godine.

V.

ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazane su rapske bratovštine i lik biskupa Ivana Luke Garanjina.

1. Danas u Rabu ne postoji više ni jedna bratovština. Od bratovštine sv. Križa proplakanoga ostao je samo spomen na dan proplakanja 14. XII., kada se u crkvi služi sv. misa i pjeva pjesma "Štujmo braćo". Nije li možda najčudnije što se nije uspio sačuvati ni sam križ proplakanja? Zadnji spomen na njega nalazi se u blagajničkom dnevniku crkve sv. Križa za godinu 1934. Tada je, naime zamjenjen slikom jer se raspelo raspadalo. A o njemu je biskup Garanjin pjevao u ime svih rabljana:

Ti si naša čast i dika
Raba grada prevelika
Ti si naše sve veselje
I u tuzi utišanje.

2. Budući je biskup Garanjin poticao život bratovštine sv. Križa proplakanoga, želio sam osvijetliti njegov lik. Rab je imao mnoge znamenite biskupe koji su pali u zaborav. Osim Markantuna de Dominisa od znamenitijih sjetimo se

Ivana Scaffe (1451 - 1472) humanista i poklonika umjetnosti, biskup Oktavije Spader di Zara (1695 - 1698), koji je stekao svjetski glas učenjaka, pišući spise protiv Spinoze (+1677) i panteista. Iz Raba bio je premješten za biskupa Asiza u Italiji. Zatim biskup Pacifik Bizza (1739 - 1746), biskup Petar Galzigna (1794 - 1823) itd. Biskupi su ljudi koji su bili na kormilu rapske crkve. Prateći stoljeća burnog gradskog života u Rabu, vidimo kako su se s time nosili biskupi i rapska crkva. Ivan Luka Garanjin živio je u vremenu propadanja mletačke republike i jenjavanja duhovnog života u narodu. Njegov je doprinos značajan jer se u takvom vremenu nastojao oduprijeti onim silama koje su djelovale razorno na ljudski duh.

RIASSUNTO

Nel suo saggio l autore rapresenta le confraternita che esistevano a Arbe tendendo di dimostrare che la loro esistenza significava arricchimento nella vita spirituale e che nella vita comune migliorava i comportamenti tra i nobili e cittadini infiltrando i valori cristiani nei loro raporti economici.

Dopo una breve rapresentazione delle confraternita l autore analizza separatamente la confraternita della santa Croce lacrimosa istituta nell 1560.god.

Nell secondo brano si presenta il vescovo Giovanni Luca Garanjin che ha sostenuto sopradetta confraternita insistendo nei propri propositi per una vita spirituale nella diocesi di Arbe.

1989., 43.

9. O. Badurina, Kamporska kronika, djelo u rukopisu; vidi bilješku uz godinu 1710.

10. M. Bolonić, Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku, Kapari i druge bratovštine na otoku Krku, Zagreb, KS 1975., 10.

11. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XVI., fol. 54.

12. O. Badurina, Kamporska kronika, djelo u rukopisu, vidi bilješku uz god. 1369.

13. Kaptolski arhiv, "Liber rubeus", br. 43, pod datum 12. XII. 1385.

14. Gospodin Dušan Mlacović skrenuo mi je pozornost da je trogirski biskup Krševan bio rabljanin iz obitelji Dominis. U to vrijeme ta je obitelj bila sukobljena s obitelji Zudenigo, što je gotovo podjelilo grad. Budući je optuženi biskup bio iz obitelji Zudenigo, moguće je to utjecalo na presudu.

15. Usp. O. Badurina, nav. dj. uz godinu 1543.

16. Atti notarili, snop VII, pod "Varia"

17. Usp. O. Badurina, nav. dj. uz god. 1619.

18. Usp. O. Badurina, nav. dj. uz god. 1555.

19. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. X., fol. 78

20. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. X., fol. 442.

21. I. Pederin, nav. dj. 44.

22. Kaptolski arhiv, liber 27.

23. I. Pederin, nav. dj. 18.

24. V. Brusić, nav. dj. 133.

25. D. Farlati, nav. dj. 176.

26. D. Farlati, nav. dj. 194.

27. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XIV., fol. 278 - 279
28. D. Farlati, nav. dj. 117
29. I. Pederin, nav. dj. 31.
30. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XIV., "Liber ordinandorum".
31. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XIV., "Liber ordinandorum".
32. Isto, sv. XIV., fol. 290.
33. Isto, sv. XIV., fol. 292.
34. D. Farlati, nav. dj.
35. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XIV., fol. 234 i 295
36. Isto, sv. XIV., prva knjiga bez naslova
37. Isto, sv. XIV., "Liber primus dispensationum matrimonium", uz datum 3. veljače 1756. godine.
38. Isto, sv. XIV., isto, uz datum 16. prosinca 1760. godine.
39. D. Farlati, nav. dj. 192.
40. D. Farlati, nav. dj. 185.
41. D. Farlati, nav. dj. isto.
42. D. Farlati, nav. dj. 192.
43. I Ostojić, nav. dj. 119.
44. Arhiv bivše Rapske biskupije, sv. XIV., fol. 312.
45. Š. Ljubić, Dizionario degli uomini illustri, 138.

VII.

PRILOZI

Prilog br. 1. BRATOVŠTINE U GRADU RABU

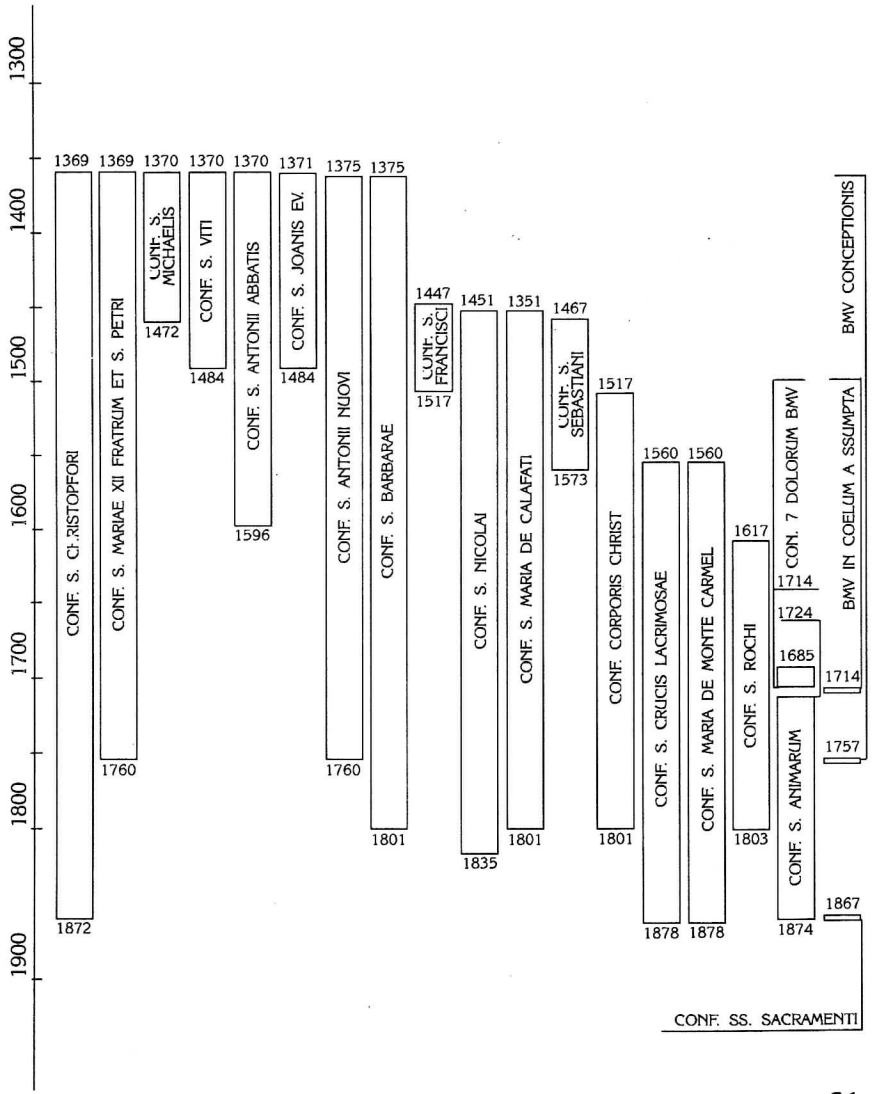

Prilog br 2. PRIJEPIS STATUTA BRATOVŠTINE SV. KRIŽA, OD JURJA SPALATINA IZ 1784.

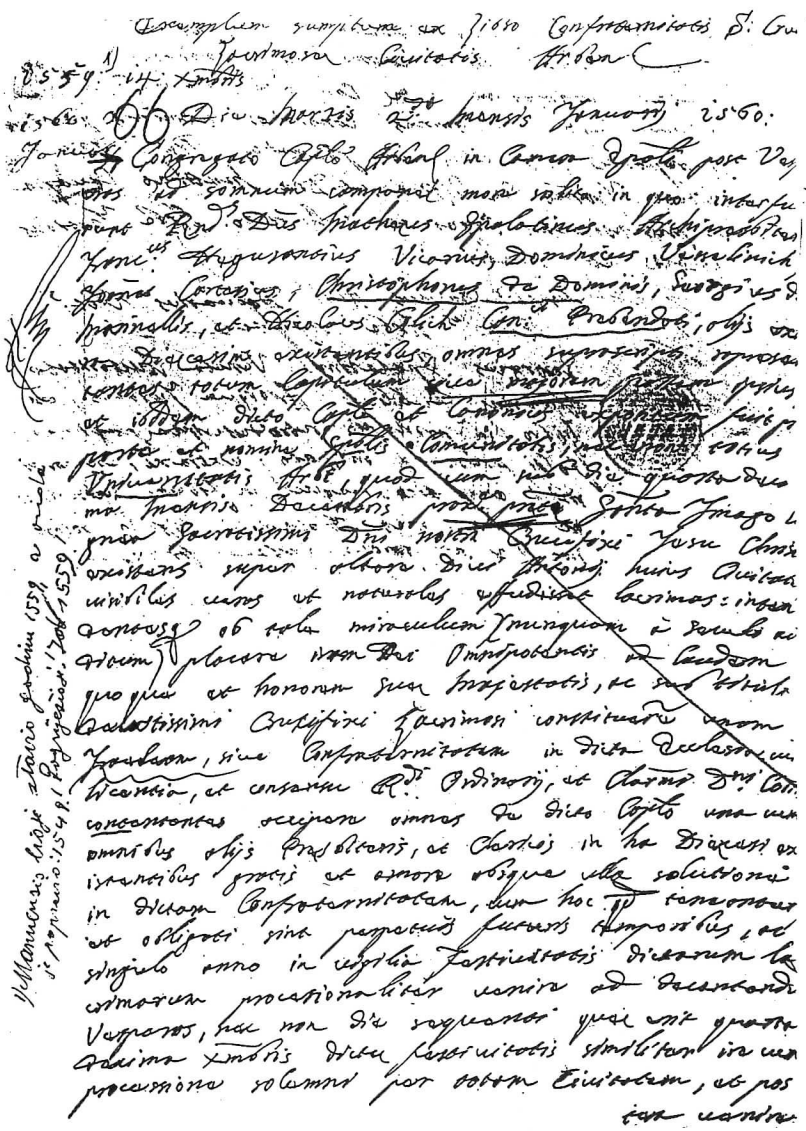

POPIS STANOVNIŠTVA IZ 1763. GODINE GDJE SE SPOMINJE I BISKUP GARANJIN.

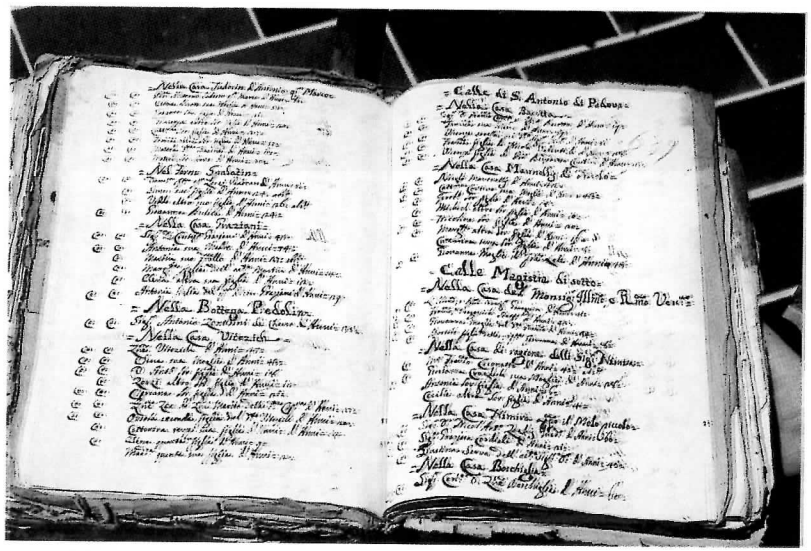

FOTO SNIMAK PJESME "ŠTOJMO BRAĆO"
IZ OBREDNIKA BISKUPA GARANJINA

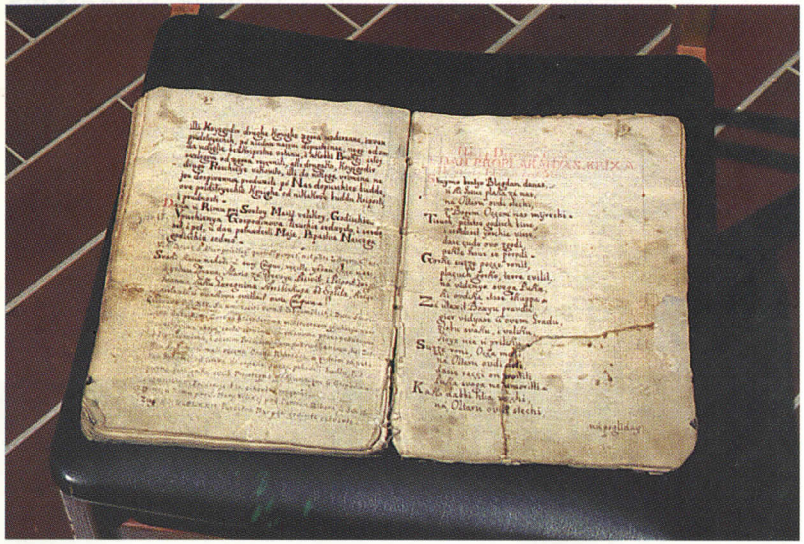

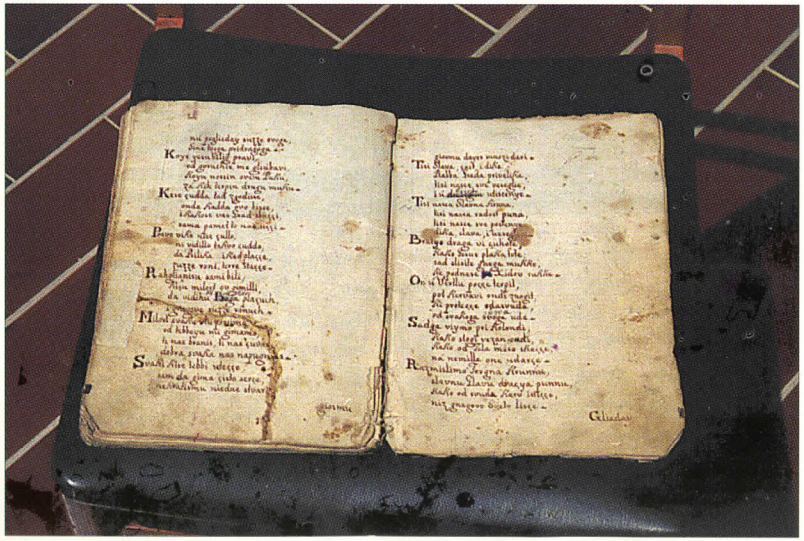

IMENIK BRATOVŠTINE SV. KRIŽA
PROPLAKANOG IZ 1763. GODINE

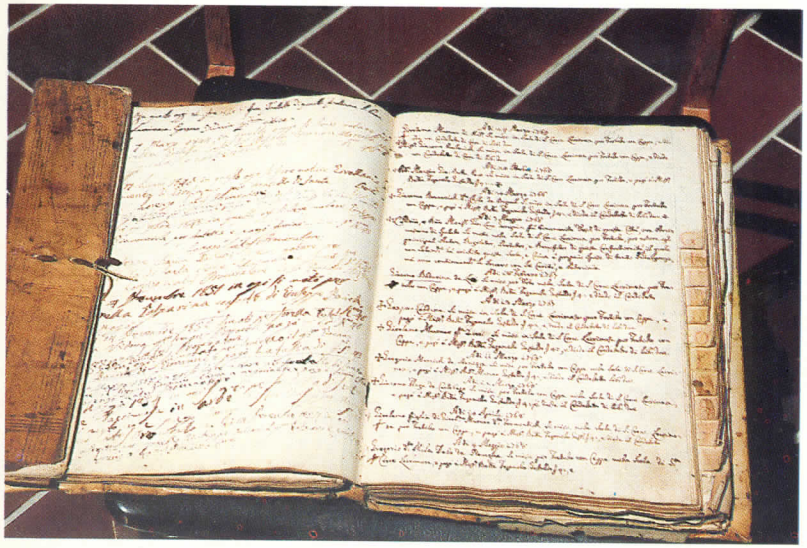

ISBN 953-96553-1-5